

TRYK AF UGESKRIFT FOR LÆGER 1976

Mentalobservationer IV

Eksempelsamlinger og opgørelser

af

Bent Borup Svendsen

A/S N. Oiaf Møllers bogtrykkeri
Mariendalsvej 50
2000 København F

Mentalobservationer IV

Eksempelsamlinger og opgørelser

Af BENT BORUP SVENDSEN

Retslægerådets årsberetninger

En enestående række af eksempler på mentalerklæringer i sager af mere almindelig interesse samt udtalelser af principiel betydning udsendtes årligt til og med 1968, men siden er der ikke afgivet beretninger fra Retslægerådet.

Udviklingen i mentalobservationerne kan følges tilbage gennem »Retslægerådets årsberetninger« til 1909 (7). En sektion om retspsykiatriske sager, der længe hed »om tilregnelighed og personers farlighed for den offentlige sikkerhed«, har stedse indtaget en væsentlig plads i disse, og materiale herfra har jævnligt været citeret af jurister og læger og har bl. a. været benyttet i undervisningen af jurister, embedslæger og vordende speciallæger i psykiatri.

Retslægerådet blev etableret i 1909, da det kongelige sundhedskollegium blev delt i Sundhedsstyrelsen og Retslægerådet. Det kongelige sundhedskollegium var oprettet i 1803. Som et af de mange udslag af udviklingen bort fra enevælden må det ses, at redaktøren af Bibliotek for læger, professor C. OTTO, i dette tidsskrift kunne bringe »Det kongelige sundhedskollegiums forhandlinger i året 1837 (ekscerperede af dets arkiv og protokoller af kollegiets medlem, redaktøren)«, bl. a. under henvisning til »århundredets inderligste ønske om offentligheden af allesomhelst administrative anliggender«. Siden da har der været redegjort for justitssagerne i et særligt afsnit. I levende og omhyggelige erklæringer redegøres for tilfældenes gang og resultat, også således at man retrogradt kan applicere sygdomsbegreber, der ikke eksisterede, da sagerne blev behandlet. Fra 1878 fremkom forhandlingerne som en selvstændig publikation (3).

Ophørt i 1968

At denne publikationsrække nu er brudt efter 130 års forløb, skyldes ikke konstateret manglende interesse (jf. f. eks. amtslæge MAX CHRISTIANSEN'S årlige anmeldelser i Ugeskrift for læger eller THEODOR PETERSEN'S positive anmeldelse af 5 årsberetninger (4)), ej heller en analyse mandede ud i det betimelige i at ophøre med dem, men alene den »bensanering«, der fandt sted for nogle år siden, hvorefter det ikke kunne tillades, at det redaktionelle arbejde, der udførtes i fritiden, kunne honoreres. Det må beklages, såfremt det ikke lykkes at retablere beretningerne, hvori bl. a. forekommer referat af principielle sager, referater der kan være af betydning for retsudviklingen og praksis på adskillige områder. (Der skønnes allerede nu at være et hul, som det vil være vanskeligt at udfylde; f. eks. savnes referater af udtalelser med henblik på forvaringsdomme efter straffelovsrevisionen i 1973, den retslige betydning af xyy-kromosomer, »kønsskiftesager« m. fl.)

Fra Justitsministeriets psykiatriske undersøgelsesklínik, afdeling A, København.

Pontoppidans erklæringer

En paradigmasamling, der må have været retningsgivende for mentalerklæringsudarbejdende læger gennem en længere periode, blev i øvrigt givet af PONTOPPIDAN, da han i 1901 udsendte 235 erklæringer i straffesager fra et samlet tidsrum af 13 år, en eksempel-samling til brug for læger og jurister (5).

Tidligere opgørelser vedrørende mentalobservationer

Der foreligger forskellige opgørelser af mentalobservationer fra kort før og under den tid, 1930-straffeloven gjaldt.

Københavns kommunehospital

WIMMER har (10) – efter at have nævnt, at antallet af sjæleligt abnorme fanger efter (citerede) udenlandske og danske undersøgelser ligger på 10–30 % – i 1927 bragt en sammenstilling af 1.212 observander indlagt på Københavns kommunehospitalssindssygeafdeling 1905–1926. Dette var foretaget for at få »et vist, omend stadig noget ensidigt indtryk af forholdet mellem sjæleligt abnormitet og de forskellige arter af lovovertrædelser«. Konkluderende fremhæves den intime psykobiologiske sammenhæng mellem lovovertrædelser og sjælelige abnormtilstande, men samtidig fremholdes, at »kredsen, der rummer sindssygdom og andre sjælelige anomalier, kun delvis griber ind over den langt større kreds, der omslutter alle forbrydelser og forbrydere. Om nogen identificeringsforsøg fra retspsykiatriens side bliver der aldrig tale«.

Statshospitalet, Nykøbing Sj.

RAVN har (6) redegjort for de på de almindelige afdelinger på statshospitalet i Nykøbing Sj. i 2½ år fra begyndelsen af 1939 foretagne mentalobservationer. 1/7 var psykotiske, 1/2 karakterafvigende. Næsten alle var tidligere observeret ambulante, oftest af embedslægen; det understreges, at man i over halvdelen af tilfældene ikke havde følt sig tryk ved embedslægeundersøgelsen, og at der kun i en ringe del af disse tilfælde var overensstemmelse mellem konklusionen ved embedslægeundersøgelserne og den påfølgende hospitalsmæssige observation; ordningen i København, hvor psykiatriske speciallæger observerer ambulante, betegnes derimod som udmærket. Den gennemsnitlige observations-tid var 3½ måned.

Overlægen i psykiatri ved Københavns politi

DICKMEISS (2), der var overlæge i psykiatri ved Københavns politi (som stillingen da blev benævnt) 1940–1944, har givet en udførlig redegørelse for mentalobservationsvirksomheden i København, siden der i 1935 blev oprettet en honorarlønnet stilling som speciallæge i psykiatri ved Københavns politi og fængsler. 1936–1940 blev foretaget 500–600 mentalundersøgelser årligt og 1941–1943 800–900. Ca. 2/3 var arresterede, resten på fri fod. Undersøgelsen af arresterede varede 2–3 uger. For de knap 2.300 undersøgte 1940–1942 er opgjort diagnoser m. v. 19 % fandtes psykisk normale, 28 % karakterafvigende, 15 % inferiøre eller åndssvage, 14 % alkoholister og 9 % psykotiske, dvs. også da et psykisk svært afvigende klientel. 10 % er betegnet som straffri eller strafuegnede, de 90 % som strafegnede. De psykiatriske kriterier for tilråden af arbejdshus

og andre særforanstaltninger diskuteres, og det fremgår, at (diagnosticeringen og) sanktionsvalget over for alkoholister har frembudt mange problemer. Med støtte i udtalelser fra fremtrædende jurister fremføres, at man ikke bør blive træt af at foreslå, at drankerne bør anbringes på helbredelsesanstalterne, så tidligt det overhovedet lader sig gøre. DICKMEISS fandt som OTTO JACOBSEN, at man ikke var i stand til at udskille de sjæleligt abnorme i tilstrækkelig grad, og henviste til, at der ved undersøgelse af benådningsansøgere henvist til mentalundersøgelse ret ofte påvist psykiske lidelser, som burde have været klarlagt før dommen. Også DICKMEISS fandt det absolut påkrævet med en nyordning, hvorefter mentalobservationerne blev udført af psykiatere og ikke af embedslæger.

Betænkningen fra 1956

I *mentalobservationsbetænkningen fra 1956* (1) foreligger ikke opgørelser som de foran nævnte. Derimod er bragt antallet af observationer for 1951 og 1954, henholdsvis 1.770 (hvoraf 1.575 eller 73 % var ambulante (dvs. ej indlagte i hospital)) og 1.288 (hvoraf 1.139 eller 88 % var ambulante). På justitsministeriets psykiatriske undersøgelses-klinik udførtes henholdsvis 430 og 251, eller for afdeling A ca. 215 og 125, eller ca. 10 % af samtlige mentalobservationer i landet.

Justitsministeriets psykiatriske undersøgelses-klinik

EMMA VESTERGAARD har for Justitsministeriets psykiatriske undersøgelses-klinik, afdeling B, opgjort antallet af mentalundersøgelser udfærdiget i de første 10 år, efter at afdelingen blev oprettet (9). Af de 2.293 sager var de 1.180 mentalerklæringer i straffesager, dvs. egentlige mentalerklæringer. Af disse vedrørte 286 eller 1/4 ikke-arresterede. Erklæringerne var gennemsnitlig på 14 maskinskrevne A4 sider, og de var afgivet 28–31 dage efter, at sagen var modtaget for arresterede (39–41 for ikke-arresterede). Det skønnedes, at denne udarbejdelsestid for arresterede, ca. 1 måned, ikke kunne afkortes.

Betænkning fra 1970

I en *betænkning vedrørende retspsykiatriens fremtid*, afgivet 1970 af et af Dansk psykiatrisk selskab nedsat udvalg vedrørende retspsykiatriens fremtid (8), er opgjort det samlede årlige antal mentalobservationer for 1965–1968. Det faldt i løbet af disse år fra godt 1.000 til ca. 850. Embedslægeerklæringerne har udgjort ca. halvdelen. Hospitalsmæssige observationer er foretaget i ca. 1/5 af tilfældene, fra begæringens modtagelse til dens afgivelse gik her 79 dage.

Sammenfatning

Med dette tilbageblik blev først skildret de omkring 1969 gældende regler og normer for mentalobservationer. Dernæst skitseredes udviklingen af mentalobservationsarbejdet, der – i samarbejde med retsmedicin og embedslægevæsen – har været udført, lige så længe som psykiatrien har været etableret som speciale. Til at begynde med var lægernes tilbøjelighed til at udtale sig om tilregneligheden skiftende, men igennem de sidste 100 år har der været enighed mellem jurister og læger om, at juristerne afgjorde tilregneligheden, efter at medicinerne havde givet den lægelige bedømmelse. En yderligere, kompletterende funktion havde de men-

talobserverende læger ved at visitere til særforanstaltninger efter 1930-lovens differentierede sanktionssystem. Yderligere fremgik, at mentalobservationernes antal i løbet af de senere decennier er faldet betragteligt, og det til trods for at der også, da der blev foretaget betydelig flere mentalobservationer, fandtes et betragteligt antal psykisk abnorme.

Alt i alt kan konstateres, at mentalobservationerne sent i 1930-straffelovens gyldighedsperiode indgik på en sådan måde i det strafferetlige sanktionssystem, at nogle få procent af de for alvorligere lovovertrædelse dømt ved mentalobservationsproceduren udskiltes til særforanstaltninger uden for justitsvæsenet, og for det andet at en ligeledes ringe procentdel blev udskilt til særforanstaltninger inden for justitsvæsenet. Berettigelsen af den første af disse to funktioner er næsten ikke draget i tvivl, hvorimod den anden af disse med straffelovsændringerne i 1973 og 1975 praktisk taget er ophørt; dette skete efter, at man havde mistet troen på værdien af et differentieret strafferetligt institutionelt sanktionssystem.

I en afsluttende artikel vil blive fremført nogle betragtninger om det aktuelle og fremtidige behov for mentalobservationer.

RESUMÉ

Det beklages, at den 130-årige tradition for publicering af mentalobservationer i Retslægerådets årsberetninger blev brudt med »bensaningen« sidst i 1960'erne.

Det nævnes, at der, selv da antallet af mentalobservationer var meget større, blev fundet et betragteligt antal psykisk abnorme.

Det konstateres, at der praktisk taget ikke er rejst tvivl om berettigelsen af ved mentalobservationer at udskille psykisk abnorme lovovertrædere til foranstaltninger uden for justitsvæsenet. Med straffelovsreformerne af 1973 og 1975 afskaffedes imidlertid praktisk taget mulighederne for at idømme særforanstaltninger inden for justitsvæsenet, og hermed bortfaldt stort set den funktion af mentalobservationerne, som gik ud på at begrunde valget mellem forskellige sanktionsformer inden for justitsvæsenet.

SUMMARY

BENT BORUP SVENDSEN: Psychiatric reports for the court IV. Collections of examples and surveys.

Ugeskr. Læg. 1976,138,1796-1798.

It is regrettable that the 130 year long tradition of publishing psychiatric reports for the court in the annual report of the Forensic Medical Council was interrupted by reorganization at the end of the 1960s.

It is mentioned that even when the number of mental observations was very great, a considerable number of mentally abnormal individuals were found.

It is confirmed that the justification of sorting out mentally abnormal offenders by means of mental observation to arrangements *outside* the penal system has not been doubted. The reforms in penal law in 1973 and 1975, however, rendered it practically impossible to commit offenders to special arrangements *within* the penal system. In this manner, the function of mental observation as the basis for the choice be-

tween various forms of sanction within the penal system is, by and large, no longer necessary.

Send reprint requests to BENT BORUP SVENDSEN, Justitsministeriets psykiatriske undersøgelsesklínik, afdeling A, Nytorv 21, DK-1450 København K.

Litteratur:

- 1) Betænkning om de retspsykiatriske undersøgelser i straffesager. Betænkning nr. 149, Statens trykningskontor, København 1956.
- 2) Dickmeiss, P.: Juristen 1944,26,305-328.
- 3) Det kongelige sundhedskollegiums forhandlinger for 1837 til 1907.
- 4) Petersen, T.: Nord. T. Kriminalvidenskab 1957,44,298-315.
- 5) Pontoppidan, K.: Retspsykiatriske erklæringer. Frandsen, København 1901.
- 6) Ravn, J.: Nord. T. Strafferet 1941,28,260-269.
- 7) Retslægerådets årsberetninger for 1909-1910 til 1968, København.
- 8) Stürup, G. K., Hansen, C. J., Kirkegaard, Aa., Littauer, J., Lunn, V. & Svendsen, B. Borup: Ugeskr. Læg. 1971, 133,1689-1694.
- 9) Vestergaard, Emma: Nord. T. Kriminalvidenskab 1964, 51,39-46.
- 10) Wimmer, A.: Ugeskr. Læg. 1927,89,327-335.